

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

ГРИШКО СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА

УДК 911.53:630*56(477.7)

ЛІСОКУЛЬТУРНІ ЛАНДШАФТИ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИАЗОВ'Я

11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Харків – 2013

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор географічних наук, професор
Дениsik Григорій Іванович,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри географії

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор
Назарук Микола Миколайович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
кафедра раціонального використання
природних ресурсів і охорони природи

кандидат географічних наук,
старший науковий співробітник
Чехній Віктор Михайлович,
Інститут географії НАН України,
завідувач відділу ландшафтознавства

Захист відбудеться «8» листопада 2013 року о 11-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.04 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 482.

З дисертацією можна ознайомитися у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (61022, м. Харків, майдан Свободи, 4).

Автореферат розісланий «7» жовтня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат географічних наук, доцент

Г. В. Тітенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Лісокультурні ландшафти постійно в полі зору вчених, особливо лісознавців та геоботаніків. Вагомий внесок у їх дослідження зробили В.В. Докучаєв, Г.М. Висоцький, С.І. Коржинський, Г.Ф. Морозов, В.М. Сукачов, В.Г. Нестеров, Є.В. Алексєєв, П.С. Погребняк, Г.І. Танфільєв, І.К. Пачоський, Є.М. Лавренко, В.Я. Колданов та інші. Географи і ландшафтознавці лісокультурним ландшафтам приділяють значно менше уваги. Лише з 60-х років ХХ ст. частково розпочались дослідження лісокультурних ландшафтів (Ф.М. Мільков, Г.І. Денисик, С.А. Генсірук, В.Ю. Юхновський, В.П. Ткач). Якщо врахувати, що у структурі сучасних лісових ландшафтів України похідні й лісокультурні займають 87% їх території, а в таких регіонах як Приазов'я – 100%, дослідження лісокультурних ландшафтів є актуальним.

Ландшафтознавчі дослідження зародження та розвитку лісовпорядкувальних робіт у Північно-Західному Приазов'ї дають змогу більш ефективно підійти до створення тут сучасних лісокультурних ландшафтів з метою збереження ґрунтових, відновлення і примноження біотичних та рекреаційно-туристичних ресурсів. Актуальність зумовлена й тим, що в майбутньому роль та значення лісокультурних ландшафтів у Північно-Західному Приазов'ї постійно зростатиме.

Прийняття земельного (2001 р.), лісового (1994 р.) кодексів, низки законів стосовно раціонального використання та охорони природи в Україні «Про природно-заповідний фонд України» (1992 р.), «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.) та Указ президента України (№ 995/2008 від 4.11.08 р.) «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів і зелених насаджень» теж підкреслюють актуальність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського і є складовою науково-дослідної теми: «Збереження навколишнього середовища та сталий розвиток» (протокол № 3 від 09.11.1999 р.), а також у держбюджетних темах кафедри фізичної географії і геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького «Динаміка геолого-геоморфологічних процесів Північно-Західного узбережжя Азовського моря та їх екологічні наслідки» (ДРН 0107U001440, 2011-2013 рр.) і «Геоекологічний стан урбанізованих територій середніх міст на прикладі м. Мелітополь (Мелітопольський район)» (ДРН 0112U002350, 2012-2014 рр.). Крім цього дослідження проводилось у рамках I етапу «Розроблення проекту організації національного природного парку «Приазовський», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів» (ДРН 0111U005663, 2011-2013 рр.) ПП «Центр екологічного управління» (м. Мелітополь).

Мета і завдання дослідження. *Мета роботи:* з погляду конструктивної географії розглянути значення лісокультурних ландшафтів та особливостей їх функціонування у сучасній ландшафтній структурі Північно-Західного Приазов'я,

обґрунтувати можливі шляхи їх раціонального використання.

Для досягнення мети передбачалось вирішення таких завдань:

- розкрити сутність лісокультурних ландшафтів як об'єкта дослідження конструктивної географії;
- поглибити теоретико-методологічні засади дослідження лісокультурних ландшафтів;
- запропонувати класифікацію лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я та обґрунтувати виокремлення їх регіональних структур;
- дослідити сучасну структуру й особливості функціонування лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я;
- спрогнозувати розвиток, визначити та обґрунтувати основні напрями поліпшення, раціонального використання та охорони лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я.

Об'єкт і предмет дослідження. *Об'єкт дослідження* – лісокультурні ландшафти території Північно-Західного Приазов'я.

Предмет дослідження – історія формування, сучасна структура, класифікація та напрями оптимізації лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я у конструктивно-географічному аспекті.

Методи дослідження. *Методологічною основою* проведеного дослідження є концепція взаємодії суспільства і природи – тісно взаємопов'язаних між собою складових географічної оболонки, що динамічно розвивається у просторі й часі. *Теоретико-методологічною базою* дослідження є минулі й сучасні лісознавчі, геоботанічні, географічні та ландшафтознавчі ідеї і розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: В.В. Докучаєва, О.Ф. Рудзького, Г.М. Висоцького, С.І. Коржинського, Г.Ф. Морозова, В.М. Сукачова, В.Г. Нестерова, Є.В. Алексєєва, П.С. Погребняка, Г.І. Танфільєва, І.К. Пачоського, Є.М. Лавренка, М.А. Голубця, Ф.М. Мількова, Г.І. Денисика, С.А. Генсірука, В.Ю. Юхновського, В.П. Ткача, Г.Б. Гладуна, Ю.А. Нестерова, В.С. Давидчука, Ф. Рупрехта, А. Грізебаха, Ф. Тецмана, К. Бера, О. Міддендорфа, Г. Майра, В. Шафера та ін. Однак, незважаючи на значну увагу до лісокультурних насаджень у геоботанічному, фітогеографічному та лісотаксаційному відношеннях, лишилися поза увагою дослідників роль і місце лісокультур у структурі сучасних ландшафтів. Конструктивно-географічний підхід дає можливість вирішити цю проблему, а також обґрунтувати шляхи раціонального використання лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я.

Для вирішення поставлених завдань використовувалась низка взаємопов'язаних *методів дослідження*. Методи історико-географічного та аналітико-картографічного аналізів використані упродовж пізнання особливостей просторово-часового формування лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я. Застосування структурно-функціональних методів дало можливість сформулювати основні наукові поняття, провести класифікацію та вивчити ландшафтну структуру лісокультурних ландшафтних комплексів та їх парагенетичних зв'язків. Польові методи дослідження було використано у процесі

пізнання структури сучасних лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я, особливостей їх формування та функціонування. При вивченні структури та розробці заходів поліпшення структури, раціонального використання, відновлення та охорони лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я застосовано картографічний, математичний, статистичний та метод моделювання і як наскрізні методи – ГІС-технологій.

Наукова новизна одержаних результатів.

Вперше:

- у конструктивно-географічному аспекті розглянуто зонально-регіональні особливості лісокультурних ландшафтів на прикладі Північно-Західного Приазов'я;
- виділено та обґрунтовано шість етапів в історії розвитку та функціонуванні лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я;
- проведено аналіз сучасної структури лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я;
- досліджено регіональні відміни лісокультурних ландшафтів від сучасного антропогенного фону і на основі цього проведено їх районування.

Удосконалено:

- методика регіональних досліджень лісокультурних ландшафтів;
- класифікацію лісокультурних ландшафтів на прикладі конкретного регіону – Північно-Західного Приазов'я;
- визначення природних кордонів Північно-Західного Приазов'я з врахуванням сучасних лісокультурних ландшафтів.

Отримали подальший розвиток:

- теоретико-методологічні основи дослідження лісокультурних ландшафтів;
- обґрунтування шляхів раціонального використання, відновлення та охорони лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретико-методологічні та методичні здобутки дослідження можуть бути використані у процесі дослідження лісокультурних ландшафтів інших регіонів України, зокрема у межах лісополя, виділеного Г.І. Денисиком як сучасного структурно-функціонального стану Українського Лісостепу. Доведена необхідність застосування арсеналу можливостей конструктивної географії для вивчення феномену включення лісокультурних ландшафтів до структури території, якій вони не були притаманні протягом історичного етапу розвитку і антропогенної трансформації Степу. Запропоновані напрями поліпшення структури сучасних лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я.

Розроблені картосхеми, прогноз розвитку та запропоновані напрями поліпшення структури сучасних лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я були використані у практичній діяльності ПП «Центр екологічного управління (м. Мелітополь). Розроблені в дисертації теоретичні аспекти

дослідження лісокультурних ландшафтів і зібраний фактичний та картографічний матеріали використовуються у навчальному процесі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького при викладанні курсів «Фізична географія України», «Антропогенне ландшафтознавство», «Основи ландшафтознавства», «Антропогенна географія», «Основи ландшафтної екології».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є одноосібно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до визначення лісокультурного ландшафту як предмету конструктивно-географічного аналізу та процесу дослідження антропогенно перетвореної структури ландшафтів. Здобувач самостійно провів польові дослідження, проаналізував та систематизував їх результати, розробив картосхеми. На основі цих матеріалів удосконалив і доповнив окремі аспекти дослідження лісокультурних ландшафтів, виділив етапи їх формування, дослідив сучасну структуру та регіональні відміни, спрогнозував розвиток та розробив напрями їх поліпшення в майбутньому.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації та результати проведених досліджень доповідались й обговорювались на щорічних звітних наукових конференціях викладачів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського у 2008-2012 роках, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та наукових форумах міжнародного й регіонального рівнів, а саме: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення» (Херсон, 2009, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові пошуки географічної громадськості: вчора, сьогодні, завтра», присвяченій 50-річчю заснування Луганського відділу Українського географічного товариства (Луганськ, 2009); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Географія та екологія: наука, освіта» (Умань, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Геоєкологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення» (Мелітополь, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Культурний ландшафт: теорія і практика» (Вінниця, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Просторовий аналіз природних і техногенних ризиків в Україні» (Київ, 2010); Міжнародній науково-практичній конференції «Географічні засади вирішення регіональних проблем» (Кам'янець-Подільський, 2010); Международной научно-практической конференции «Проблемы социально-экономической и эколого-хозяйственной политики стран бассейна Балтийского моря» (Псков, 2011); Міжнародній науковій конференції, присвяченій 100-річчю з Дня народження М.О. Алексєєва «Мій рідний край Мелітопольщина» (Мелітополь, 2012); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Географія та екологія: наука, освіта» (Умань, 2012); Всеукраїнській конференції молодих вчених, аспірантів, магістрантів та студентів «Біосфера Землі XXI століття» (Севастополь, 2013).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 4,2 д.а., з них 6 статей у виданнях, що включені ВАК України до переліку фахових видань, 11 тез доповідей у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 232 сторінки (174 сторінки друкованого тексту основної частини), 13 рисунків, 2 таблиці, 10 додатків. Список використаних джерел налічує 170 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні та методичні засади конструктивно-географічних і ландшафтознавчих досліджень лісокультурних ландшафтів**» проаналізовано понятійно-термінологічний апарат, історію пізнання взаємозв'язків між лісом і степом та безлісся степів з виділенням основних етапів її розвитку, обґрунтовано теоретичні підходи та методи вивчення лісокультурних ландшафтів.

Взаємозв'язки і взаємозалежність між лісом і степом, особливо в степовій зоні цікавлять науковців більше двох століть. У процесі пізнання цієї взаємодії виділено п'ять етапів: початковий (друга половина XVIII – середина XIX ст.); активного розгляду проблеми взаємодії між лісом і степом (друга половина XIX – початок XX ст.); детальної розробки основних теорій та гіпотез (20–30-ті рр. XX ст.); досліджень зумовлених господарським освоєнням степу (40–80-ті рр. XX ст.); сучасний етап (90-ті рр. XX – початок XXI ст.).

Серед найбільш обґрунтованих та визнаних гіпотез і теорій взаємовідносин між лісом і степом та безлісся степів проаналізовані гіпотези наступу лісу на степ С.І. Коржинського, наступу степу на ліс – В.Р. Вільямса, антропогенного обезлісування степів П.С. Палласа та інші, а також розглянуто покомпонентні підходи до проблеми безлісся степів. Кожна з них задіває безлісся степів лише частково, але загалом наявні гіпотези та теорії мають суттєве значення для подальшого пізнання та вирішення проблеми безлісся степів.

Класифікацій лісокультурних ландшафтів може бути багато: за їх призначенням, складом порід, конструкцією (способом насадження), тривалістю функціонування та ін. Для вирішення проблем оптимізації лісокультурних ландшафтів з погляду конструктивної географії та ландшафтознавства найбільш вдалою є морфологічна класифікація, в якій лісокультурні ландшафти діляться на масивні та стрічкові (рис. 1). Стрічкові лісокультурні ландшафти представлені полезахисними, прияржними, придорожніми лісовими смугами. Їх можна класифікувати як окремо, у якості сімейства урочищ (рис. 5), так і в структурі відповідних класів антропогенних ландшафтів: польових лісосмуг – в сільськогосподарських, придорожніх – в дорожніх ландшафтах тощо. Видові відміни визначаються за рослинним складом і конструкцією смуг, зумовлених їх господарським призначенням.

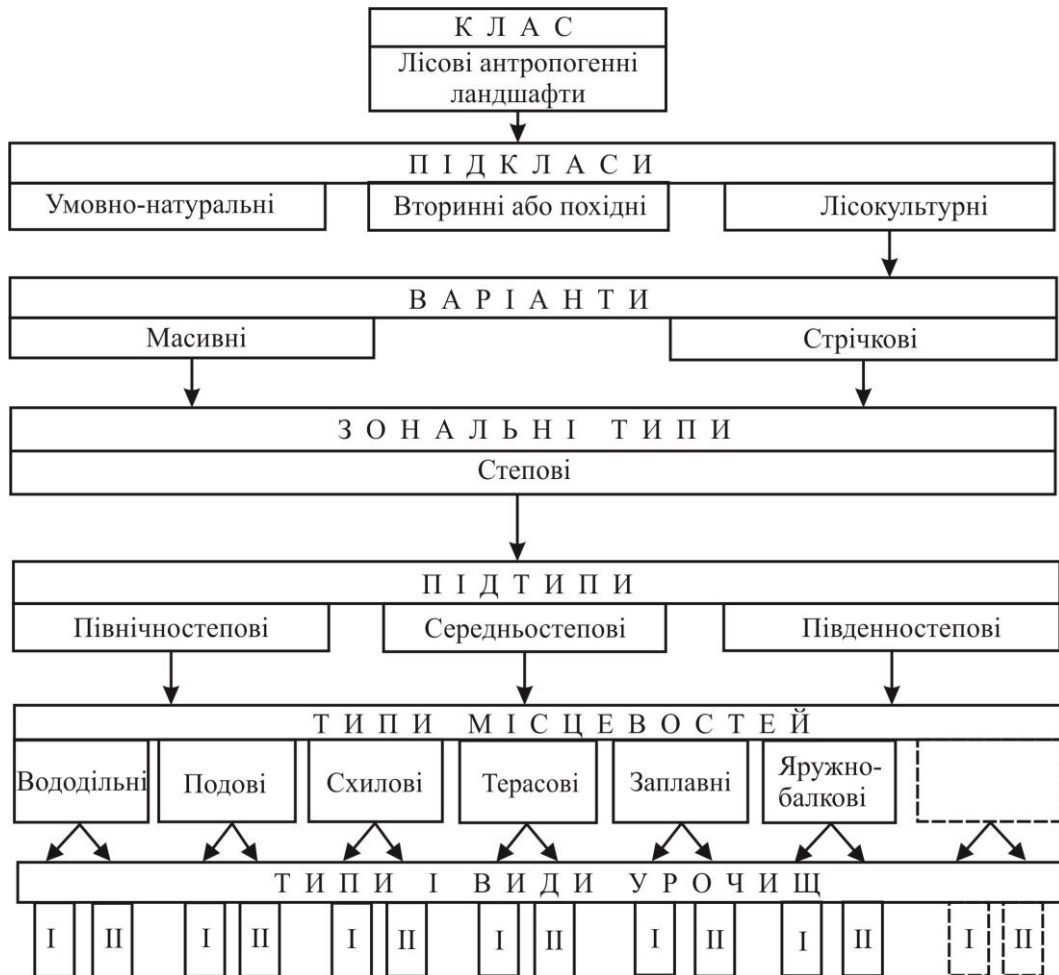

Рис. 1. Морфологічна класифікація лісокультурних ландшафтів

Розроблена лісознавцями й ботаніками типологія і класифікація лісів, лише частково підходять ландшафтознавцям при типології та класифікації умовно-натуральних та похідних лісових ландшафтів, і майже не підходять до лісокультурних ландшафтів. Запропоновані типологія і класифікація лісокультурних ландшафтів степового Приазов'я, на наш погляд, є найбільш реальними і їх можна використовувати при створенні та оптимізації лісокультурних ландшафтів у степовій зоні України.

У процесі дослідження степових лісокультурних ландшафтів можна використовувати як класичні, так і специфічні підходи, принципи і методи, а також надбання інших наук, що пов'язані із лісознавством та ландшафтознавством. Їх поєднання дозволяє пізнати суть лісокультурних ландшафтів та розробити заходи щодо їх оптимального функціонування у степах.

Другий розділ «**Природні умови функціонування лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я**» присвячено обґрунтуванню природних меж Північно-Західного Приазов'я, стану геокомпонентів і природних ландшафтів та їх придатності для створення лісокультур, докладно зхарактеризовано регіональні особливості формування лісокультурних ландшафтів.

Природні межі Північно-Західного Приазов'я науковцями обґрунтовуються неоднаково. Причина – вузько галузеві підходи. Межа, хоча і лінійна, але це поняття комплексне і при визначенні меж необхідно враховувати всі їх особливості. Найбільш комплексним при визначенні меж є ландшафтознавчий басейновий підхід. Саме з таких позицій встановлено сучасні межі Північно-Західного Приазов'я: на сході – вододіл річки Берда, із заходу і північного заходу – вододіл річок Дніпра і Молочної, на півночі – вододіл Приазовської височини, з півдня – берегова лінія Азовського моря (рис. 2).

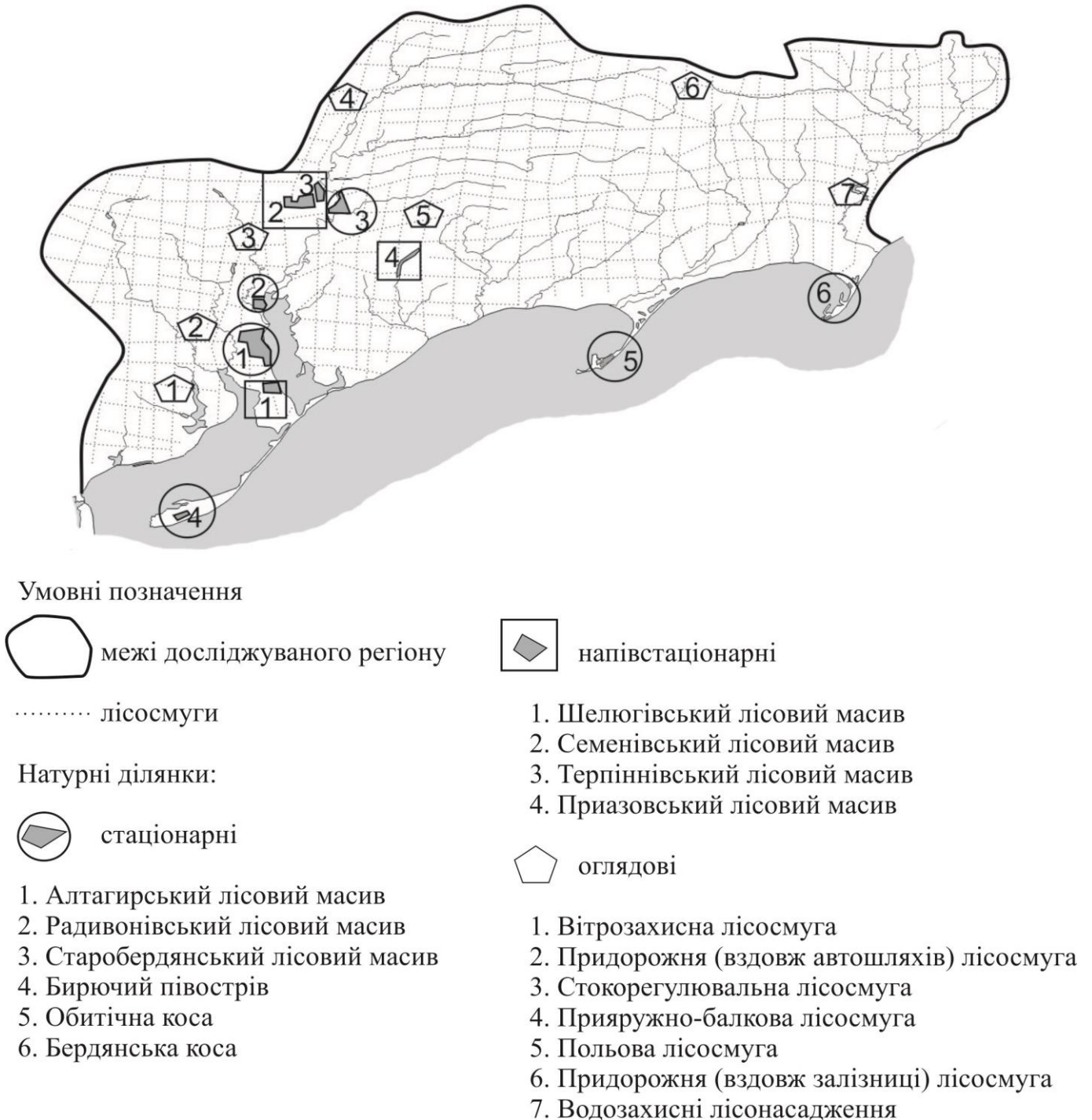

Рис. 2. Межі та натурні ділянки регіону дослідження

Аналіз геокомпонентів та ландшафтів Північно-Західного Приазов'я показує, що в загальному природні умови цього регіону придатні для створення лісокультурних ландшафтів. Серед сприятливих чинників: достатня розчленованість території, наявність придатних для лісорозведення ґрунтів та частково сприятливі гідрокліматичні умови, що при певних лісотехнічних заходах можуть забезпечити формування й функціонування лісових ландшафтів у степах. Придатність природних умов для створення лісокультур оцінювалася за такими ознаками: типом місцевості, засоленістю, механічним складом і ступенем зволоження ґрунтів на трьох модельних натурних ділянках Старобердянській, Алтагирській та Радивонівській. З ландшафтознавчого погляду у межах Північно-Західного Приазов'я є лише два типи місцевостей найбільш придатних для створення лісокультур – заплавної і надзаплавно-терасовий. При цьому враховувались й регіональні відміни, у відповідності зі схемою фізико-географічного районування Північно-Західного Приазов'я, яким не приділяли належної уваги в процесі створення лісокультурних ландшафтів.

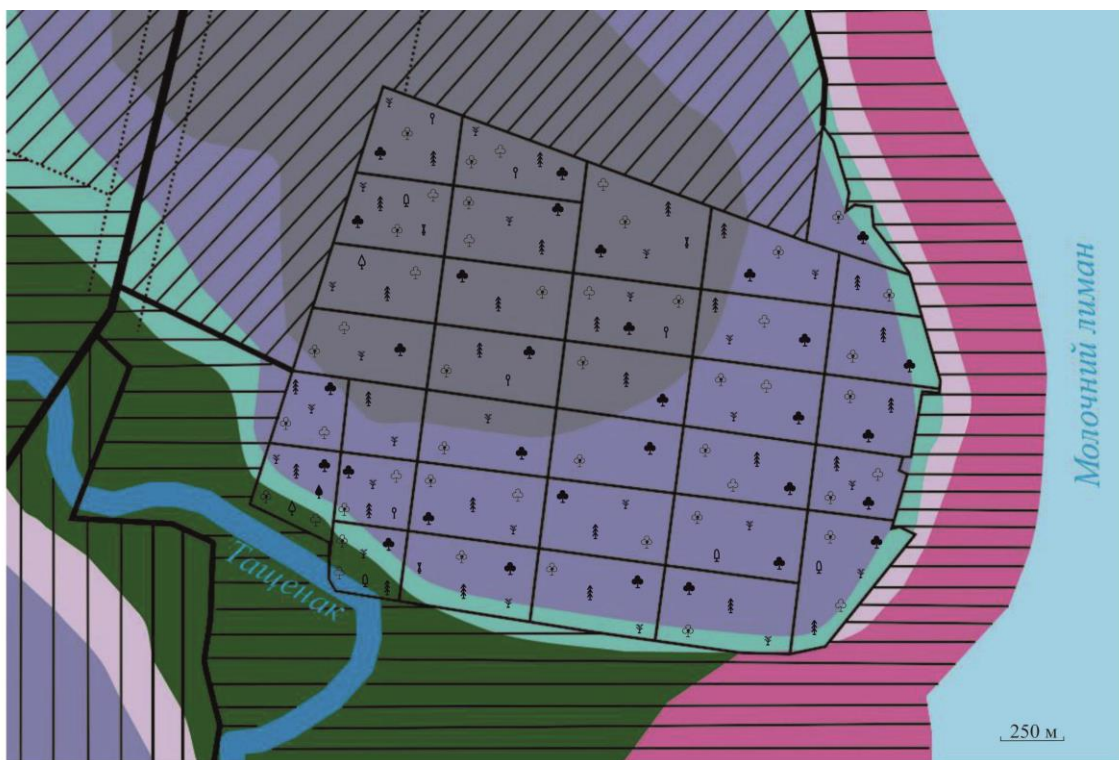
У третьому розділі «**Формування лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я**» розглянуті питання історії розвитку лісокультурних ландшафтів загалом та формування їх регіональних відмін.

Степове лісорозведення у Північно-Західному Приазов'ї зародилося наприкінці XVIII – початку XIX ст., коли серед українських сіл виникають поселення німців, зокрема представників їх етнокультурної групи – менонітів. Меноніти здійснили перші посадки деревних насаджень з метою покращення мікроклімату території та урізноманітнення ландшафту. Їх варто вважати засновниками лісорозведення у степовому Приазов'ї. В історії залісення Північно-Західного Приазов'я, кількісних і якісних змінах лісокультурних ландшафтів території виділено шість етапів: перший етап (30-ті рр. XIX ст.), другий етап (40-ві рр. XIX – початок XX ст.), третій етап (20-30-ті рр. XX ст.), четвертий етап (40-ві рр. XX ст.), п'ятий етап (50-ті–80-ті рр. XX ст.), шостий етап (90-ті рр. XX ст. і продовжується у XXI ст.).

Просторово-часовий аналіз формування лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я, показує, що всі наявні зараз лісокультури були створені переважно у другій половині XIX – початку XX ст. (Старобердянський 1846 р., Алтагирський 1899 р., Радивонівський 1903 р.) під керівництвом провідних лісівників того часу В.Є. Граффом, І.І. Корнісом, Ф.Ф. Віббе, менонітом Фастом. Лісосмуги у Північно-Західному Приазов'ї, з врахуванням тогочасних досягнень науки (А.Т. Болотов, В.В. Докучаєв, В.П. Скаржинський, П.А. Костичев, В.Р. Вільямс, В.Д. Огієвський, Г.М. Висоцький, Є.П. Вотчал, З.С. Голов'яно та інші) почали створювати у 20–30-х рр. XX ст. Значно активізувались лісовпорядкувальні роботи з 1948 р. після розробки «Сталінського плану перетворення природи», який мав на меті не лише закладення захисних лісових насаджень, але й включав будівництво гідротехнічних споруд, застосування прогресивних методів обробки ґрунтів та догляду за лісокультурами.

У четвертому розділі «Сучасна структура лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я» досліджено особливості структури лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я на прикладі наявних лісових масивів, піщаних косах Азовського моря та низки лісосмуг.

Ландшафтну структуру лісокультур Радивонівського Приазов'я найбільш повно представляють три натурні ділянки – Старобердянський, Алтагирський та Радивонівський лісові масиви. В результаті їх ландшафтно-топологічного аналізу виділено заплавної, надзаплавно-терасовий, схиловий, плакорний і вододільний типи місцевостей, кожному з яких відповідають належні їм типи лісокультурних урочищ. Найбільш складною є ландшафтна структура Радивонівської натурної ділянки, де прослідковується весь комплекс типів місцевостей (рис. 3).

Умовні позначення

Південнестепові полиново-злакові ландшафти

Приморські низовини з антропогеновим покривом на неогенових відкладах
Лесові низовини з темно-каштановими солонцюватими ґрунтами, в минулому під типчачково-ковиловою рослинністю та під подовими луками
Вододіли

- Плакори
- Похилі схили
- Круті схили

Інтразональні ландшафти

Заплавні ландшафти рівнини
Лучно-степові солонцювато-солончакуваті заплави малих річок
Лиманно-морські солончакові
Лиманно-морські низовини з солонцями, солончаками, полиново-злаковою та псамофітно-галофітною рослинністю

-
-

Лісокультурні ландшафти

- масивні
- лісосмуги
- Сільськогосподарські ландшафти
- лучно-пасовищні
- польові
- Селитебні ландшафти
- Дорожні ландшафти

Породи дерев

- ☉ дуб звичайний
- ♠ ясен звичайний, зелений
- ☉ акація біла
- ♠ в'яз дрібнолистий, гладкий
- ☉ гледичія звичайна
- ♠ берест (в'яз малий)
- ♣ каркас західний
- ♠ сосна звичайна, кримська
- ☉ ялівець звичайний, віргінський
- ♠ дикі плодови (абрикос, груша, шовковиця)

Рис. 3. Сучасна структура лісокультурного ландшафту Радивонівської натурної ділянки

Проведено аналіз висотної диференціації лісокультурних ландшафтів Старобердянської, Алтагирської, Радивонівської (рис. 4) натурних ділянок, складено їх регіональні та узагальнюючий ландшафтні профілі.

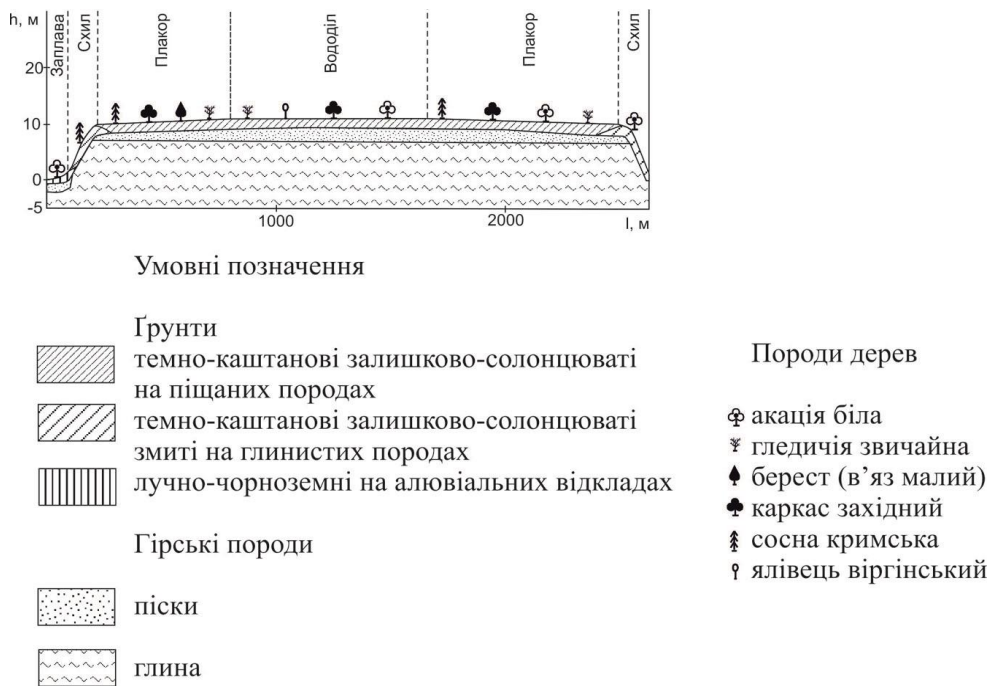

Рис. 4. Висотна диференціація лісокультур Радивонівського лісового масиву

Комплексний аналіз складових лісових антропогенних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я показує, що, окрім заплави, всі вони мають несприятливі природні умови для розвитку лісокультур. Це зумовлено недостатнім зволоженням у зв'язку з надто глибоким заляганням ґрунтових вод, перемінним стоком, наявністю піщаних і супіщаних ґрунтів, які недостатньо придатні для росту деревних насаджень, глинистих та суглинистих ґрунтів різного ступеня змитості, а також пануванням постійних східних і північно-східних вітрів.

На початку ХХІ ст. майже усі лісокультури не відповідають своїм місцезростанням. Здебільшого вони представлені листяними породами: дубом звичайним, ясенем звичайним і зеленим, каркасом західним, акацією білою, акацією жовтою, маслинкою вузьколистою і сріблястою, скумпією звичайною, різними видами тополь (Болле, пірамідальна, канадська), дикими плодовими; серед хвойних: сосна кримська та звичайна, ялівець звичайний і вергінський, ялина європейська.

Своєрідну ландшафтну структуру мають лісокультури піщаних кіс Азовського моря: Федотової з півостровом Бірючий, Пересипу, Степанівської, Обитічної, Бердянської. Репрезентативними для досліджень лісокультурних ландшафтів є Бірючий півострів, Обитічна та Бердянська коси, де є суцільні лісові масиви (рис. 2). Однак, деревно-чагарникові насадження зростають тут у несприятливих лісорослинних умовах. Це зумовлено наявністю бідних ґрунтів піщаних і супіщаних різновидів, надто мінералізованими підґрунтовими водами, розташуванням на навітряних схилах північних і північно-східних румбів, а також значним антропогенним навантаженням, пов'язаним з рекреаційною діяльністю.

Лісокультури цих кіс представлені посухостійкими видами з акації білої, сосни кримської, маслинки вузьколистої і сріблястої, скумпії звичайної, різних видів тополь (Болле, пірамідальна).

Лісосмуги (стрічкові насадження) найбільш розповсюджений тип лісонасаджень на території Північно-Західного Приазов'я і за призначенням поділяються на полезахисні, вітрозахисні, стокорегулювальні, яружно-балкові, кулісні, придорожні та ін. У Північно-Західному Приазов'ї типовими деревно-чагарниковими породами лісосмуг є: акація біла, гледичія звичайна, дуб звичайний, каркас західний, ясен звичайний і зелений, різні види тополь: Болле, пірамідальна, канадська, клен татарський і польовий, акація жовта, маслинка вузьколиста і срібляста тощо. Ландшафтознавча класифікація стрічкових насаджень Північно-Західного Приазов'я представлена на рис. 5.

У п'ятому розділі **«Прикладні аспекти поліпшення, раціонального використання та охорони лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я»** розглянуто поліпшення структури лісокультурних ландшафтів, їх відновлення та охорона.

Лісокультурні ландшафти Північно-Західного Приазов'я – азональні антропогенні ландшафтні комплекси в межах степу, які потребують своєрідних підходів до їх формування та раціонального використання. Польові дослідження й консультації з лісівниками показують, що до основних з них відносяться: збільшення площ лісокультурних ландшафтів, створення степового типу лісового ландшафту, формування підліску й узлісь у лісових масивах.

Врахування сучасних й, частково, майбутніх можливостей оптимізації лісових антропогенних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я показує, що, зокрема, збільшення площ лісових насаджень доцільно проводити в два етапи: на першому збільшити лісистість території з 4% до 6-7%, на другому, через 10-15 років – до 10-15%. На сучасному етапі ведення лісового господарства запропоновано можливі шляхи розширення площ лісових масивів на прикладі трьох натуральних ділянок – Старобердянської, Алтагирської та Радивонівської. При цьому оптимальний видовий склад деревно-чагарникових порід, наприклад, у Радивонівському лісовому масиві дає можливість розширити його у північно-східному напрямі (рис. 6). Це дасть змогу залісити суглинистий терасований схил Молочного лиману і об'єднати його з розрізненими лісовими насадженнями селищ Ленінське і Тимофіївка. В результаті буде створено лісову ділянку, яка виконуватиме не лише берегоукріплюючі функції, а й сприятиме «затриманню» поривчастих вітрів з морського узбережжя.

Оптимальними деревно-чагарниковими породами для лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я є: дуб звичайний, ясен звичайний і зелений, каркас західний, клен (гостролистий, сріблястий, польовий, ясенелистий), тополя (канадська, пірамідальна, чорна, китайська), акація біла, гледичія звичайна, в'яз дрібнолистий, сосна звичайна та кримська, туя західна або східна, клен татарський, жимолость татарська, акація жовта, ялівець (звичайний, віргінський, козацький), шипшина (собача, зморшкувата, голчаста), дерен справжній, скумпія

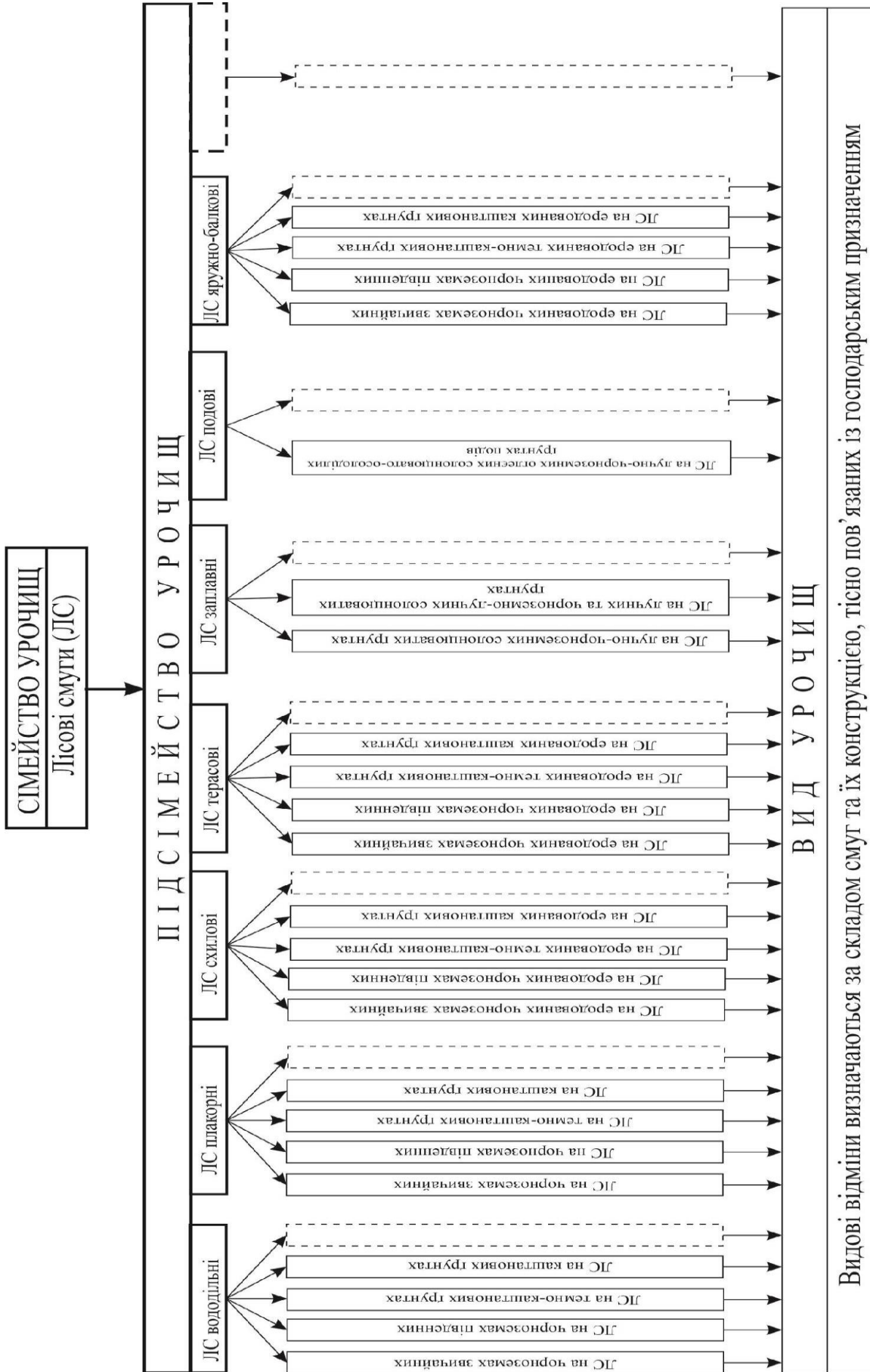
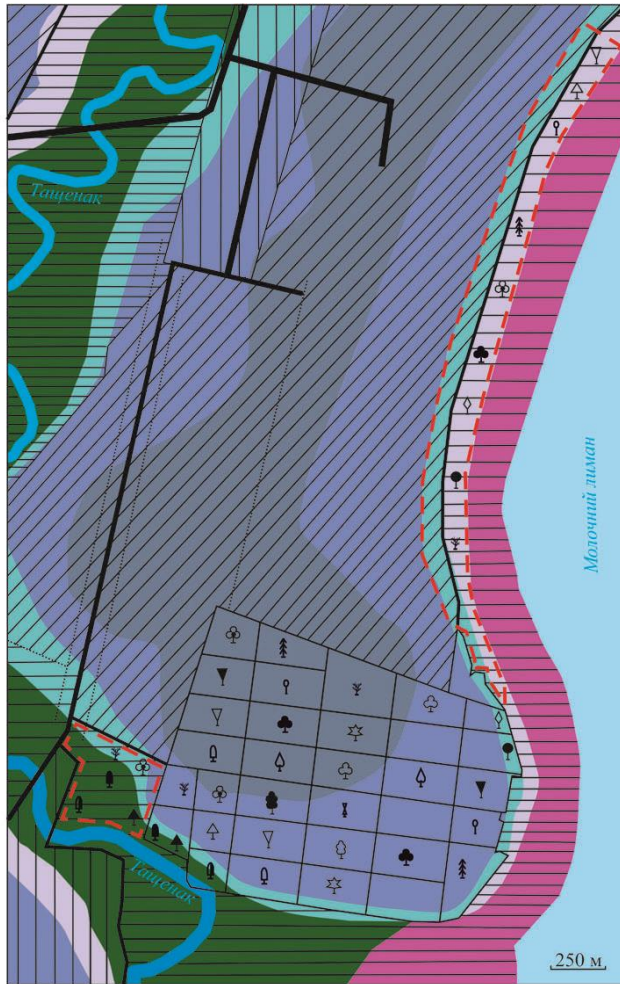

Рис. 5. Класифікація урочищ лісових смуг Північно-Західного Приазов'я

Породи дерев

- ☉ дуб звичайний
- ♣ ясен звичайний, зелений
- ⊕ акація біла
- ⊖ в'яз дрібнолистий, гладкий
- ⚡ гледичія звичайна
- ♣ тополя пірамідальна, біла, чорна, канадська, срібляста
- ♣ каркас західний
- ♣ сосна звичайна, кримська
- ♣ ялівець звичайний, віргінський
- ⊕ клен гостролистий, ясенелистий
- ♣ липа дрібнолиста
- ⊖ дикі плодови (груша, яблуня, абрикос, айва, вишня, черешня, слива, шовковиця)
- ♣ береза повисла, пухнаста
- ♣ катальпа бігніонієвидна
- ⊖ софора японська
- ♣ айлант найвищий
- ♣ туя західна
- ♣ маслинка срібляста, вузьколиста
- ♣ скумпія звичайна
- ♣ горіх волоський

Умовні позначення

Південнестепові полиново-злакові ландшафти

Приморські низовини з антропогеновим покривом на неогенових відкладах

Лесові низовини з темно-каштановими солонцюватими ґрунтами, в минулому під типчакowo-ковиловою рослинністю та під подовими луками
Вододіли

Плакори

Похилі схили

Круті схили

Інтразональні ландшафти

Заплавні ландшафти рівнини

Лучно-степові солонцювато-солончакуваті заплави малих річок

Лиманно-морські солончакові

Лиманно-морські низовини з солонцями, солончаками, полиново-злаковою та псамофітно-галофітною рослинністю

Лісокультурні ландшафти

масивні

лісосмуги

Сільськогосподарські ландшафти

лучно-пасовищні

польові

Селитебні ландшафти

Дорожні ландшафти

Території перспективного функціонування лісокультурних ландшафтів

Рис. 6. Перспективи змін площ та структури лісокультурних ландшафтів Радивонівської натурної ділянки

звичайна, аморфа кущова, бирючина звичайна, форзиція (європейська, зелена, плакуча), дереза звичайна, глід (колючий, східний), жостір проносний, маслинка вузьколиста та срібляста, тамарикс, таволга.

Рекомендації з розширення площ лісових масивів були запропоновані з врахуванням лісорослинних умов території: рельєфу місцевості, типу і ступеню засоленості ґрунтів, зволоження та напряму постійних вітрів, а також можливостей просторового розташування лісових об'єктів. Тобто, запропоновані території з розширення площі лісокультур не поширюються на населені пункти, сільгоспугіддя, автошляхи, непридатні для лісів ґрунти та об'єкти, що підлягають чи можуть підлягати охороні.

Збільшити площі лісокультурних ландшафтів можливо і необхідно за рахунок відновлення і створення лісосмуг. У Північно-Західному Приазов'ї необхідне створення лісосмуг, насамперед, на сільськогосподарських угіддях, схилових і яружно-балкових місцевостях, берегами водойм з метою закріплення берегів і покращення мікроклімату території. Зараз наявні правові умови не дозволяють здійснювати поновлення мережі захисних лісонасаджень, їх державний облік та моніторинг, а тим більше створювати нові захисні лісонасадження. Нормативно-правова база, яка могла б регулювати питання захисних лісосмуг, недосконала.

Аналіз темпів залісення Північно-Західного Приазов'я за минулі п'ять років (2008-2012 рр.), показує позитивні зміни, зокрема щодо збільшення площ лісокультурних насаджень. За даними Мелітопольського лісомисливського господарства, починаючи з 2008 по 2012 рік площа посадок лісокультур кожен рік збільшується від 227,1 до 390 га. Аналіз запланованих лісопосадок на 2013 рік, показує зменшення їх площ до 348 га, що пов'язано зі зменшенням державного фінансування. Переважно це будуть чисті насадження з дубу звичайного, акації білої та сосни кримської в урочищах Старобердянського, Семенівського, Приазовського, Богатирського та Шелюговського лісництв з невимогливими лісорослинними умовами.

Степові лісові антропогенні ландшафти мають дещо іншу структуру, ніж натуральні. Незважаючи на те, що лісокультури у степах створювали за подібністю до натуральних лісів, однак під час їх насадження не було враховано низку показників, які мали забезпечувати саморозвиток і функціонування лісокультур. Сучасні лісокультури степу характеризуються не чітко вираженою ярусністю, тобто недостатньо розвиненим підліском і відсутністю узлісь, які є типовими для лісів лісостепу та зони хвойно-широколистих лісів. У зв'язку з цим необхідне активне насадження чагарникових видів, які у подальшому сформують підлісок та узлісся. Чагарники мають бути тіньовитривалими, посухо- і морозостійкими, які добре себе зарекомендували у степовій зоні. Основними породами є: клен татарський, жимолость татарська, акація жовта, ялівець звичайний, бруслина бородавчаста, бузина чорна та червона, горобина звичайна, шипшина собача, аморфа кущова, дереза звичайна, бирючина звичайна, глід колючий, жостір проносний та ін. Створення ярусу чагарників підліску лісостепового типу –

не менш важливе завдання, ніж збільшення площі лісового антропогенного ландшафту у степу.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено важливе наукове завдання щодо сутності степових лісокультурних ландшафтів, їх структури, ролі та значення в оптимізації, раціональному використанні та охороні сучасних антропогенних ландшафтів степу України.

1. У процесі поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження лісових антропогенних ландшафтів степу актуальним є питання визначення місця лісокультурного ландшафту в структурі антропогенно перетвореної території регіону як предмета конструктивно-географічного аналізу. Лісокультурні ландшафти в степу не функціонують виокремлено, а утворюють характерні й водночас різні парадинамічні взаємозв'язки з фоновими натурально-антропогенними ландшафтами степу.

2. У процесі пізнання проблеми взаємозалежності між лісом і степом виділено п'ять етапів: початковий (друга половина XVIII – середина XIX ст.); активного розгляду проблеми (друга половина XIX – початок XX ст.); детальної розробки проблеми (20–30-ті рр. XX ст.); досліджень зумовлених господарським освоєнням степу (40–80-ті рр. XX ст.); сучасний етап (90-ті рр. XX – початок XXI ст.). Крім класичних методів, при дрібномасштабному вивченні антропогенних ландшафтів і лісокультурних насаджень впроваджено ареографічний метод, та обґрунтовано його перспективність. Застосовано (уперше щодо таких об'єктів) ландшафтознавчий метод порівняння з натуральними аналогами, що дозволило виявити суттєві відміни між лісокультурними ландшафтами та їх натуральними аналогами.

3. Розроблені лісознавцями й ботаніками типологія і класифікація лісів, лише частково підходить ландшафтознавцям при типології та класифікації умовно-натуральних та похідних лісових ландшафтів, але їх лише частково можна використовувати при типології та класифікації лісокультурних ландшафтів степу. Запропонована типологія і класифікація лісокультурних ландшафтів степового Приазов'я, на наш погляд, є найбільш реальною і їх можна використовувати при створенні та оптимізації лісокультурних ландшафтів у степовій зоні України.

4. Аналіз геокомпонентів та ландшафтів Північно-Західного Приазов'я показує, що загалом природні умови цього регіону придатні для створення лісокультурних ландшафтів. Їх придатність доцільно розглядати за такими ознаками: типом місцевості, засоленістю, механічним складом і ступенем зволоження ґрунтів. На практиці це перевірено на трьох натурних ділянках – Старобердянській, Алтагирській та Радивонівській. Такі дослідження дали можливість встановити регіональні відміни лісокультурних ландшафтів від природно-антропогенного фону їх

розміщення, провести районування лісокультурних ландшафтів з виділенням трьох ландшафтних підзон, у межах яких виокремити три ландшафтні краї та п'ять ландшафтних областей.

5. Аналітичний огляд численних архівних і літературно-картографічних матеріалів та польові дослідження дали змогу виділити шість етапів історичних зрізів в історії створення та розвитку лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я: перший етап (30-ті рр. XIX ст.), другий етап (40-ві рр. XIX – початок XX ст.), третій етап (20-30-ті рр. XX ст.), четвертий етап (40-ві рр. XX ст.), п'ятий етап (50-ті–80-ті рр. XX ст.), шостий етап (90-ті рр. XX ст. і продовжується у XXI ст.).

6. Сучасну ландшафтну структуру масивних лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я найбільш повно представляють три натурні ділянки – Старобердянська, Алтагирська та Радивонівська. В результаті ландшафтно-топологічного аналізу цих натурних ділянок виділено заплашний, надзаплавно-терасовий, схиловий, плакорний і вододільний типи місцевостей, кожному з яких відповідають належні їм типи лісокультурних урочищ. Встановлено, що у межах Північно-Західного Приазов'я є лише два типи місцевостей найбільш придатних для створення лісокультур – заплашний і надзаплавно-терасовий. На початку XXI ст. майже усі лісокультури не відповідають своїм місцезростанням. Особливу ландшафтну структуру мають лісокультури піщаних кіс Азовського моря: Федотової з півостровом Бирючим, Пересипу, Степанівської, Обитічної, Бердянської. Репрезентативними для досліджень лісокультурних ландшафтів є Бирючий півострів, Обитічна та Бердянська коси, у зв'язку з тим, що тут сформовані суцільні лісові масиви. Лісокультури цих кіс представлені посухостійкими видами з акації білої, сосни кримської, маслинки вузьколистої і сріблястої, скумпії звичайної, різних видів тополь (Болле, пірамідальна). Найбільш розповсюдженим типом лісонасаджень на території Північно-Західного Приазов'я є лісосмуги (стрічкові насадження), що дало можливість розробити їх детальну класифікацію.

7. Польові ландшафтознавчі дослідження дають змогу зробити висновок, що раціональне відновлення, використання та охорона лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я потребує чіткого врахування ландшафтних особливостей регіону і розробленої ландшафтознавцями класифікації лісових антропогенних ландшафтів на умовно-натуральні, похідні й лісокультурні; відновлення підліску та створення узлісь; підбору деревно-чагарникових порід відповідно до лісорослинних умов території. Відновлення та збереження лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я раціонально здійснювати у два етапи: на першому збільшити кількість і площі лісових масивів та лісосмуг; на другому – надати їм статусу заповідних.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових наукових виданнях

1. Гришко С. В. Історико-географічний аналіз утворення і розвитку Старобердянського лісництва / С. В. Гришко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2007. – Вип. 14. – С. 108-113.
2. Гришко С. В. Еколого-географічний аналіз Старобердянського лісництва як лісокультурного ландшафту у степу / С. В. Гришко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2008. – Вип. 16. – С. 102-106.
3. Гришко С. В. До питання про теорії і гіпотези безлісся степів / С. В. Гришко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2009. – Вип. 18. – С. 141-145.
4. Гришко С. В. Значення лісосмуг та лісових насаджень для Приазовського степу / С. В. Гришко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. – Київ, 2011. – Вип. 14(26). – С. 97-102.
5. Гришко С. В. Значення «Сталінського плану перетворення природи» для степів Східної Європи / С. В. Гришко // Географія та туризм. – Київ, 2012. – Вип. 23. – С. 300-306.
6. Гришко С. В. Періодизація розвитку лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я / С. В. Гришко // Фізична географія та геоморфологія. – Київ, 2012. – Вип. 4(68). – С. 123-128.

Статті в інших наукових виданнях та тези доповідей

7. Гришко С. В. Аналіз взаємовпливу лісових насаджень і кліматичних умов у південному степу / С. В. Гришко // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Херсон, 23-25 вересня 2009 р.). – Херсон: ПП Вешемірський, 2009. – С. 146-149.
8. Гришко С. В. Старобердянське лісництво як лісокультурний ландшафт у степу / С. В. Гришко // Наукові пошуки географічної громадськості: вчора, сьогодні, завтра: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю заснування Луганського відділу Українського Географічного товариства (Луганськ, 26-28 жовтня, 2009 р.). – Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – С. 43-45.
9. Гришко С. В. Наслідки знищення лісосмуг та штучних лісових насаджень в степовій зоні України / С. В. Гришко // Просторовий аналіз природних і техногенних ризиків в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 29-30 жовтня 2009 р.). – Київ: Інститут географії НАН України, 2009. – С. 121-125.

10. Гришко С. В. Значення полезахисних лісосмуг для Приазовського степу / С. В. Гришко // Географія та екологія: наука та освіта: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Умань, 15-16 квітня 2010 р.). – Умань: Видавець: «Сочінський», 2010. – С. 55-57.

11. Гришко С. В. Алтагирське лісництво як лісокультурний ландшафт узбережжя Молочного лиману / С. В. Гришко // Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: матеріали Міжнародної наукової-практичної конференції (Мелітополь, 15-17 вересня 2010 р.). – Мелітополь: Люкс, 2010. – С. 43-46.

12. Гришко С. В. Перспективи використання лісництв степової зони України на прикладі Старобердянського лісу / С. В. Гришко // Географічні засади вирішення регіональних проблем: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Кам'янець-Подільський, 18-19 листопада 2010 р.). – Кам'янець-Подільський: видавець ПП Зволейко Д.Г., 2010. – С. 67-69.

13. Гришко С. В. Значення лісосмуг для функціонування Приазовського степу / С. В. Гришко // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Херсон, 28-30 вересня 2011 р.). – Херсон: ПП Вешемірський, 2011. – С. 96-99.

14. Гришко С. В. Значение Сталинского плана преобразования природы в современном экологическом каркасе Восточной Европы / С. В. Гришко // Проблемы социально-экономической и эколого-хозяйственной политики стран бассейна Балтийского моря: материалы Международной научно-практической конференции (Псков, 24-25 ноября 2011 г.). – Псков: Изд. ПсковГУ, ООО «ЛОГОС Плюс», 2011. – С. 100-102.

15. Гришко С.В. Старобердянське лісництво – лісовий оазис Мелітопольщини / С. В. Гришко // Мій рідний край Мелітопольщина: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю з Дня народження М. О. Алексєєва (Мелітополь, 5-7 квітня 2012 р.). – Мелітополь: МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – С. 135-137.

16. Гришко С. В. Історико-географічний аналіз утворення і розвитку Великоанадольського лісництва / С. В. Гришко // Географія та екологія: наука та освіта: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Умань, 26-27 квітня 2012 р.). – Умань: Видавець: «Сочінський», 2012. – С. 53-55.

17. Гришко С. В. Перспективи використання лісових масивів Північно-Західного Приазов'я в цілях рекреації та туризму / С. В. Гришко // Біосфера Землі XXI століття: матеріали Всеукраїнської конференції молодих вчених, аспірантів, магістрантів та студентів (Севастополь, 8-12 квітня 2013 р.). – Севастополь: Вид-во «СевНТУ», 2013. – С. 98-99.

АНОТАЦІЯ

Гришко С. В. Лісокультурні ландшафти Північно-Західного Приазов'я. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук зі спеціальності 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2013.

У дисертації розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження лісокультурних ландшафтів, проаналізовано попередній досвід дослідження лісокультурних ландшафтів, показано їх місце та роль в структурі антропогенних ландшафтів. Вдосконалена сучасна класифікація лісокультурних ландшафтів, що може використовуватись як для лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я, так і для лісокультурних ландшафтів степу України.

Проаналізовано геокомпоненти та ландшафти Північно-Західного Приазов'я з метою їх придатності для створення лісокультур. Досліджено регіональні відміни лісокультурних ландшафтів та проведено їх районування. Проаналізовані просторово-часові особливості формування лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я та виділені етапи їх розвитку.

Розкрито сучасну структуру лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я на прикладі трьох натурних ділянок – Старобердянської, Алтагирської та Радивонівської. Досліджена ландшафтна структура піщаних кіс Азовського моря (півострів Бирючий, Обитічна та Бердянська коси) та різних типів лісосмуг – полезахисних, вітрозахисних, стокорегулюючих, яружно-балкових, придорожніх.

Обґрунтовано прикладні аспекти поліпшення, раціонального використання та охорони лісокультурних ландшафтів Північно-Західного Приазов'я, спрогнозовано їх розвиток на майбутнє.

Ключові слова: лісокультурний ландшафт, ландшафтна структура, лісовий масив, лісосмуга, лісонасадження, лісокультура, лісорослинні умови, степ, безлісся степів, Північно-Західне Приазов'я, раціональне природокористування.

АННОТАЦИЯ

Гришко С. В. Лесокультурные ландшафты Северо-Западного Приазовья. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.11 – конструктивная география и рациональное использование природных ресурсов. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2013.

В диссертации рассмотрены теоретико-методологические основы исследования лесокультурных ландшафтов, проанализирован предыдущий опыт исследования лесокультурных ландшафтов, показано их место и роль в структуре антропогенных ландшафтов. Усовершенствована современная классификация лесокультурных ландшафтов, которая применима как для лесокультурных ландшафтов Северо-Западного Приазовья, так и лесокультурных ландшафтов степи Украины.

Проанализировано геокомпоненты и ландшафты Северо-Западного Приазовья с целью их пригодности для создания лесокультур. Исследованы региональные отличия лесокультурных ландшафтов и проведено их районирование. Проанализированы пространственно-временные особенности формирования лесокультурных ландшафтов Северо-Западного Приазовья и выделены этапы их развития.

Раскрыта современная структура лесокультурных ландшафтов Северо-Западного Приазовья на примере трех ключевых участков – Старобердянского, Алтагирского и Радивоновского. В результате их ландшафтно-топологического анализа выделены пойменный, надпойменно-террасовый, склоновый, плакорный и водораздельный тип местностей, каждому из которых отвечают соответствующие им типы лесокультурных урочищ. Полевыми исследованиями доказано, что в границах Северо-Западного Приазовья есть только два типа местностей наиболее благоприятных для создания лесокультур – пойменный и надпойменно-террасовый. Исследована ландшафтная структура песчаных кос Азовского моря (полуостров Бирючий, Обиточная и Бердянская косы) и различных типов лесополос – полезащитных, ветрозащитных, стокорегулирующих, овражно-балочных, придорожных. В начале XXI века почти все лесокультуры не соответствуют своим местопроизрастаниям и требуют дальнейшего изучения и оптимизации.

Обоснованно прикладные аспекты улучшения, рационального использования и охраны лесокультурных ландшафтов Северо-Западного Приазовья, спрогнозировано их развитие в будущем.

Ключевые слова: лесокультурный ландшафт, ландшафтная структура, лесной массив, лесополоса, лесонасаждение, лесокультура, лесорастительные условия, степь, безлесье степей, Северо-Западное Приазовье, рациональное природопользование.

ANNOTATION

Grishko S. V. Silvicultural landscapes North-West Pryazovia. – Manuscript.

The dissertation on receiving scientific degree of candidate of geographical sciences of specialty 11.00.11 – Constructive geography and rational use of natural resources. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2013.

The dissertation concerns theoretical and methodological approaches to research the nature of the silvicultural landscape. The previous experience on the silvicultural landscape research has been analyzed. The dissertation has showed a significant role of the artificial forestry among the other man-made landscapes. A current classification of the silvicultural landscapes has been improved. This improved classification can be applied to the silvicultural landscapes of the North-West Pryazovia region and for the silvicultural steppe landscapes of Ukraine as well.

To establish natural boundaries of the North-West Pryazovia region landscape demarcation method has been employed. Geological and terrain peculiarities of the North-West Pryazovia region have been researched to ascertain to what degree they can be used to develop silvicultural landscapes. Regional differences of the researched landscapes have been included. The research work has analyzed the formation of the silvicultural landscapes of the North-West Pryazovia region and highlighted the stages of their development.

Modern structure of the silvicultural landscapes of the North-West Pryazovia region has been researched on the base of three natural sites – the Staroberdyansk, the Altagir and the Radivonovsk forests. The landscape characteristics of the sandbar of the see of Azov have been described, particularly the Biruchiy Peninsula, the Obitochna and Berdyansk bars, various types of the wood belts (anti soil slide woodlands, windbreaks, flow control belts, anti-ravine formations, roadside groves).

Analysis of future possible development and practical measures aimed at both improving and protecting of the silvicultural landscapes of the North-West Pryazovia region have been suggested.

Keywords: silvicultural landscape, landscape structure, forest, woodland belt, afforestation, forest culture, forest conditions, steppe, deforestation, North-West Pryazovia, rational usage of nature.

Підписано до друку 07.09.2013. Формат 60x84/16.
Друк RISO. Папір офсетний. Наклад 100 примірників.
Заказ № 450

Видавець і виготовлювач ПП Верескун В.М.
Видавничо-поліграфічний центр «Люкс»
м. Мелітополь, вул. К. Маркса, 10, тел.: (0619) 44-45-11

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
До Державного реєстру видавців, виробників
і розповсюджувачів видавничої продукції
від 11.06.2002р. серія ДК № 1125